

**Slozanska H. Employment of Social Service Worker on the Level of United Local Communities: What Difficulties Can Be?**

On the basis of analysis of the existing legal framework in the field of social protection and social services in Ukraine the peculiarities of introduction of quality social services providing to people in need at the level of united local communities are shown. It is determined that in order to improve the quality of social services at united local communities centers of social services providing for people in need should be created. It is pointed out that they would work on the principle of “single window” and would be financed from the budget of one or adjacent united local community that is allowed by the law of Ukraine. It is founded out that the staffing of the Centre is advisable to introduce the posts of specialists providing social services on the level of united local communities. We tried to categorized and structured them into three groups of experts: experts in social work? Who will take administrative positions, social workers, who will work in practice to provide service to clients and social workers as trained vocationally specialists, who will help clients at home to organize their life conditions. Positions they will take in local Centers will depend on their experience and level, degree of education. We tried to differentiate the main difficulties with which united local communities may face in the implementation of the said office professionals, and pointed out the main obstacles that educational institution will have in the process of professional training and assigning appropriate qualifications for the specialist in social work.

*Key words:* social services, social protection, united local community, a specialist in social work, social worker.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Поліщук В. А.

УДК 37:378:374

**І. М. Трубавіна**

**ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ  
З ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ  
ДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ**

Актуальність дослідження викликана тим, що сьогодні велика увага держави приділяється родині. Сім'я є найкращим осередком для виховання і розвитку дитини, основним фактором соціалізації особистості. Державна сімейна політика України спрямована на підтримку сім'ї, захист її прав, створення умов для їх реалізації в суспільстві. Виникає питання – наскільки готові фахівці різних установ

працювати з сім'єю в цьому контексті. Існуючі до набуття Україною незалежності дослідження стосувалися роботи з сім'єю як з об'єктом впливу фахівців. Сьогодні сім'я має свої права в суспільстві, що вимагає розглядати її як суб'єкт роботи фахівців, як рівноправного партнера щодо її підтримки, допомоги, самопомоги. Тому доцільним є зробити огляд дисертаційних досліджень з професійної педагогіки на предмет підготовки фахівців різних установ щодо роботи з сім'єю в сучасних умовах.

Метою статті є визначення стану розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи з сім'єю в сучасних умовах в Україні. Завданнями статті є: 1. Узагальнення досліджень з проблеми і виділення напрямків її вирішення; 2. Визначення ступеню розробленості проблеми у відповідності з сучасним розумінням сім'ї як суб'єкта роботи. 3. З'ясувати перспективи цього напрямку дослідження в теорії професійної педагогіки.

Нами було проаналізовано роботи з 2000 року, які поступили до бібліотеки НАН України в обов'язковому порядку. Виявилось, що таких робіт замало – 9. З них по підготовці студентів факультетів дошкільної педагогіки – 4, майбутніх вчителів – 2, майбутніх соціальних педагогів – 1, майбутніх працівників органів внутрішніх справ – 2. Таким чином, бачимо відсутність досліджень з професійної педагогіки щодо підготовки медичних працівників: сімейних лікарів, медичних сестер, педіатрів; працівників установ соціального захисту, культури, пенітенціарної служби та ін. структур, які надають різноманітні послуги сім'ям для реалізації їх прав.

Проаналізуємо якісно ці дослідження. Так, роботи Н. Ковалевської [1] присвячена професійній підготовці студентів факультетів дошкільної педагогіки до роботи у сім'ях. Автором обґрунтовано необхідність спеціальної підготовки студентів цього факультету до роботи з сім'єю, проведено аналіз змістового та операційного компонентів такої підготовки і показано, що майбутні вихователі не готові здійснювати таку роботу. Вперше визначено критерії готовності майбутніх вихователів до роботи з сім'єю: педагогічну та соціально-правову компетентність, комунікативну компетентність, імпровізаційні вміння. Автор в своєму дослідженні використав педагогіко-герменевтичний підхід, на основі якого розробив та експериментально перевірів модель такої підготовки на факультеті дошкільної педагогіки, до якої входять: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольнорегулятивний, оціночно-мотиваційний компоненти. Це дозволили автору оновити змістовно та операційно професійну підготовку майбутніх вихователів до роботи з сім'єю. Цінність цієї роботи особливо бачимо в обґрунтуванні необхідності такої підготовки, аналізі її змісту на предмет роботи з сім'єю, звернення до прав родини і прав дитини, мотивації студентів до роботи з сім'єю. Г. Борин [2] обґрунтував організаційно-педагогічні умови підготовки

майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку. До таких умов він відніс: формування позитивної мотивації студентів щодо вивчення актуальних проблем сім'ї, забезпечення підготовки на основі самоаналізу особистісно-професійних якостей, професійну спрямованість змісту навчальних дисциплін з урахуванням особливостей роботи з батьками дітей раннього віку, формування вмінь моделювання майбутньої професійної діяльності. Знов бачимо необхідність спеціальної мотивації до такої роботи. Автор досліджував структуру та критерії сформованості готовності майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку, рівні прояву такої готовності. Акцент в підготовці майбутніх вихователів зроблено на просвітницько-консультативній роботі з батьками, виявлено її особливості. Т. Жаровцева [3] в своїй роботі дослідила теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями, нею доведена необхідність особливої підготовки до роботи з цією категорією сімей. Автором розроблено модель такої підготовки на основі аналізу: поняття «неблагополучна сім'я», підходів до підготовки фахівців з проблеми, виділено педагогічні умови такої підготовки, серед яких: впровадження кредитно-модульної системи, забезпечення рефлексії в цій системі, педагогізація взаємодії з неблагополучними сім'ями на базі інтерактивного підходу, конструювання особистісно-орієнтованих технологій підготовки майбутніх фахівців до такої роботи, міждисциплінарна інтеграція змісту вищої педагогічної освіти, оволодіння діагностичною діяльністю за умов організації педагогічної підтримки неблагополучної сім'ї. В роботі Н. Грами [4] обґрунтовано теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей. Автор довів, що значне місце в такому економічному вихованні відіграє сім'я дошкільняти, тому така фахова підготовка вихователів в контексті забезпечення економічної компетентності вихователя обов'язково передбачає і його підготовку до роботи з сім'єю в цьому аспекті. Таким чином, існуючі сучасні вітчизняні дослідження щодо професійної підготовки майбутніх вихователів дитячих садків до роботи з сім'ями вихованців свідчать про достатнє обґрунтування необхідності такої підготовки, визначення її теоретико-методичних основ, а саме: компетентнісного, інтерактивного, педагогіко-герменевтичного, особистісно-орієнтованого, інтеграційного підходів. Детально розроблена структура готовності майбутнього вихователя до роботи з різними категоріями сімей, її критерії показники, рівні сформованості, визначено педагогічні та організаційні умови формування такої готовності.

В роботі Н. Бугаєць [5], яка присвячена професійно-педагогічній підготовці майбутніх вчителів до роботи з сім'єю учня розкрито, що основною метою взаємодії вчителя та батьків учня є права дитини, зокрема, право дитини на освіту. І тільки інтереси дитини, її права і

потреби є предметом спілкування вчителя з батьками учнів. Автором проаналізовано значний вітчизняний і закордонний досвід взаємодії вчителя з батьками учнів, що дало змогу обґрунтувати зміст такої підготовки та її компоненти (мотиваційний, прогностичний, процесуально-діяльнісний). Основними підходами підготовці вчителя визначено особистісно-орієнтований, діяльнісний. В. Приходько [6] досліджував підготовку майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей. Автором проаналізовано сучасні підходи до визначення сутності поняття «превентивне виховання» як предмет професійної діяльності педагогічного працівника, запропоновано визначення неблагополучної сім'ї та її класифікацію. Автором доведено необхідність особистісно-орієнтованої підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з неблагополучних сімей. Значна роль в дослідженні відводиться професійно-орієнтованій підготовці до такої роботи, її професіоналізація як в змісті, так в методах і прийомах. Бачимо, таким чином, що досліджувалася професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів до роботи з сім'єю учня, інші ж складові підготовки залишилися недослідженими. Основні підходи, які використовувалися в дослідженнях – це особистісно-орієнтований, діяльнісний, в той час як сьогодні вже обов'язковим за Законом «Про вищу школу» у ВНЗ є компетентнісний підхід. Основна увага в дослідженнях приділялась змісту та умовам підготовки, її методам і прийомам, технологіям. Сьогодні є важливою є розробка концептуальних моделей та систем підготовки, розробка підходів до неї, зокрема, інтегрованого, родинноцентричного тощо.

В підготовці соціальних педагогів до роботи із сім'єю можна відзначити тільки роботу О. Луганцевої [7], в якій детально проаналізовано теорію та практику професійної підготовки соціальних педагогів, особливості сучасної соціально-педагогічної роботи з сім'єю. Автором обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до такої роботи, визначено мету підготовки та становлення особистості студента як суб'єкта професійної соціально-педагогічної діяльності, який усвідомлює та примає професійну місію збереження та розвитку сім'ї як найважливішого інституту соціалізації. Автором вдосконалено зміст та технологію професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з сім'єю, введено в навчальний процес тренінгову технологію навчання, яка базується на метапринципах суб'єктної взаємодії, інтенсивності та подієвості, забезпечено спрямованість професійної підготовки студентів на формування та розвиток у студентів креативності, емоційної стійкості, лідерської гнучкості. Отже, бачимо перспективами досліджень професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей, в різних установах, враховуючи компетентнісний та родинноцентричний підходи.

Розкриємо дослідження щодо підготовки до роботи з сім'єю майбутніх працівників ОВС. Тут можна виділити роботи Ф. Думка [8] та С. Бойко [9]. Перший автор розкрив питання підготовки курсантів до професійно-педагогічної роботи з неблагополучними сім'ями, до яких він відносив сім'ї з насильством. Автор формував готовність курсантів до роботи з неблагополучними сім'ями через впровадження в навчальний процес обґрунтованої інструментально-проективної моделі. Автор спирався на компетентні сні підхід, визначив критерії, показники, рівні, педагогічні умови формування такої готовності. С. Бойко [9] також досліджувала цю проблему, але крізь призму професійних функцій правоохоронців у випадках насильства в родині, аналізу поняття «насильство в родині», що дозволило їй розробити педагогічну технологію підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи з попередження насильства в сім'ї. Автори спиралися на компетентнісний, діяльнісний, системний, особистісно-орієнтований підходи. Недослідженими є питання підготовки працівників ОВС до роботи з іншими категоріями сімей в складних життєвих обставинах, зокрема, сімей алкоголіків, наркоманів, юних правопорушників тощо, сучасні технології такої підготовки, підготовка поліцейських до роботи з сім'єю тощо.

На основі викладеного можна окреслити такі здобутки і перспективи в підготовці фахівців до роботи з сім'ями:

1. Констатуємо малу кількість сучасних наукових досліджень в галузі професійної педагогіки щодо підготовки фахівців до роботи з сім'єю, зокрема з різними її категоріями та з дітьми різного віку. Більшість досліджень присвячено підготовці до роботи з сім'ями дошкільнят. Але батьки дітей і іншого віку грають велику роль в розвитку і соціалізації дитини, підготовка повинна мати вже не тільки медико-правовий зміст, а й психолого-педагогічний. Відзначимо, що всі виконані дослідження переконливо розкривають актуальність роботи з сім'ями, ґрунтуються на ідеях прав дитини, розвитку родини.

2. Існуючі дослідження розкривають більшою мірою підготовку вихователів до роботи з неблагополучними сім'ями, зокрема з насильством в сім'ї. Поза увагою фахівців є підготовка до роботи з прийомними, опікунськими, дистантними сім'ями, сім'ями переселенців, правопорушників, нарко- та алкоголезалежних, з порушеною структурою тощо.

3. Розроблено теоретико-методичні основи такої підготовки у ВНЗ на рівнях підходів, моделей, технологій, умов. Але відсутні дослідження щодо цілісної та інтегрованої підготовки до роботи з сім'ями.

4. Відсутні дослідження щодо підготовки медичних працівників до роботи з різними категоріями сімей хворих, працівників соціального захисту, служб у справах дітей, до роботи з сім'ями в складних життєвих обставинах.

Перспективами подальших досліджень є підготовка фахівців різних установ до роботи з різними категоріями сімей та з урахуванням родинноцентричного підходу, на основі прав дитини і прав сім'ї, із спрямуванням на розвиток родини, в контексті компетентнісного підходу, практико-орієнтованого підходу, інтегрованого, системного, проблемно-орієнтованого підходу.

### **Список використаної літератури**

**1. Ковалевська Н. В.** Професійна підготовка студентів факультетів дошкільної педагогіки до роботи у сім'ях: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. В. Ковалевська ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2007. – 18 с. **2. Борин Г. В.** Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. В. Борин ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Т., 2009. – 20 с. **3. Жаровцева Т. Г.** Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Т. Г. Жаровцева ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – 44 с. **4. Грама Н. Г.** Теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Н. Г. Грама ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 45 с. **5. Бугаєць Н. А.** Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. А. Бугаєць ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2002. – 18 с. **6. Приходько В. М.** Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. М. Приходько ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2004. – 21 с. **7. Луганцева О. Г.** Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із сім'єю: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. Г. Луганцева; ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». – Луганськ, 2011. – 20 с. **8. Думко Ф. К.** Підготовка курсантів до професійно-педагогічної роботи з неблагополучними сім'ями: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ф. К. Думко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2000. – 20 с. **9. Бойко С. М.** Підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України до роботи з попередження насильства в сім'ї: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. М. Бойко ; Республ. вищ. навч. закл. «Крим. гуманітар. ун-т» (м. Ялта). – Ялта, 2008. – 20 с.

**Трубавіна І. М. Огляд сучасних досліджень з професійної педагогіки щодо підготовки фахівців до роботи з сім'єю**

Стаття розкриває стан розробленості проблеми професійної підготовки до роботи з сім'єю різних фахівців в дослідженнях з теорії та методики професійної освіти. Автором подано аналіз тематик досліджень, їх наукової новизни, сфери застосування, методологічних основ. Доведено недостатню дослідженість проблеми з точки зору різних категорій сімей, дітей різного віку в сім'ях. Виявлено недостатність досліджень щодо фахівців установ соціальної сфери, зокрема, соціальних працівників, лікарів, відсутні дослідження щодо пенітенціарної служби, юстиції. Показано перспективи досліджень з огляду на родинноцентричний, проблемно-орієнтований, компетентнісний, практико-орієнтований підходи.

*Ключові слова:* підготовка до роботи з сім'єю, професійна підготовка, неблагополучна сім'я, підходи до підготовки до роботи з сім'єю.

**Трубавина И. Н. Обзор современных исследований по профессиональной педагогике по вопросу подготовки специалистов к работе с семьей**

Статья раскрывает состояние разработанности проблемы профессиональной подготовки к работе с семьей различных специалистов в исследованиях по теории и методики профессионального образования. Автором представлен анализ тематик исследований, их научной новизны, сферы применения, методологических основ. Доказано недостаточную исследованность проблемы с т.зр. разных категорий семей, детей разного возраста в семьях, подготовки специалистов учреждений социальной сферы, в частности, социальных работников, врачей, отсутствуют исследования по пенитенциарной службе, юстиции и др.. Показаны перспективы дальнейших исследований с учетом семейноориентированного, проблемно-ориентированного, практико-ориентированного, компетентностного, подходов. Ключевые слова: подготовка к работе с семьей, профессиональная подготовка, неблагополучная семья, подходы к подготовке к работе с семьей.

**Trubavina I. Overview of Current Research on Professional Education Training Specialists to Work With the Family**

The article reveals qualitatively and quantitatively status of a problem of training to work with families of different specialists in research on the theory and methods of professional education. The author presents analysis of Ukrainian research topics over the past 15 years with problems of scientific innovation, scope, methodological foundations. It is shown that the methodological basis of most studies have competence, interactive, pedagogy, hermeneutic, systematic, rodynotsentrychnyy, person-centered, integrative approaches. Showing great attention to the issue of training of specialists to

work with preschoolers family, a dysfunctional family. Reveals approaches, curriculum and technology models such training specialists from different institutions in the context of children's rights, education and development of the family, help parents in the upbringing of children. Proved insufficient of researched problems in terms of different categories of families, children of all ages in families. Found insufficient research on social institutions professionals, including social workers, doctors, no research on justice and so on. Showing prospects for further research in view of family-oriented, problem-oriented, competency, practice-oriented approaches.

*Key words:* training to work with the family, professional training, dysfunctional families, approaches to training to work with the family.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

**Я. І. Юрків**

### **ПРОФІЛАКТИКА СИНДРОМУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» У СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

В даний час із збільшенням темпів життя все більша кількість людей відчуває емоційні перевантаження і страждає від проявів синдрому хронічної втоми. Особливу психоемоційну виснаженість відчувають фахівці, що знаходяться в процесі постійної комунікації з іншими людьми. Перераховуючи представників таких професій, насамперед, слід назвати фахівців соціальної сфери і тих, чия робота потрапляє під інші області визначення професії типу «людина-людина». Саме ці люди в силу специфіки та альтруїстично виконуваної діяльності найбільше схильні до ризику захворювання різними психосоматичними розладами і переживання стресових реакцій. На першому місці серед зазначених розладів перебувати синдром професійного вигорання, який є негативним наслідком, обумовленим особливостями роботи, виконуваної фахівцями зазначеної сфери.

Вивченню проблеми синдрому «професійного вигорання» присвячена значна кількість робіт у зарубіжній науці та практиці (Е. Aronson, М. Cole, М. Leiter, С. Maslach, А. Pines, S. Jakson, S. Walker, та ін.). Менш вивчений даний феномен у вітчизняній науці, хоча останніми роками на цю тему опублікована низка робіт (М. Авраменко, Н. Водоп'янова, Л. Карамушка, А. Лужецька, К. Малевич, В. Орел, А. Рукавішников, Е. Старченкова та ін.). Професійне вигорання